

Міністерство культури та інформаційної політики України

Харківська державна академія культури

Факультет соціальних комунікацій та музейно-туристичної діяльності

Дипломна робота

магістра

на тему:

«Весільна обрядовість Правобережної Середньої Наддніпрянщини та її
відображення музейними засобами»

здобувача

вищої освіти 2 курсу

другого освітнього рівня (магістрант)

спеціальності 027 «Музеєзнавство,

пам'яткознавство»

освітньої програми "Музеєфікація

історико-культурної спадщини"

Найда Надія Юріївна

Керівник: доктор культурології

Щербань Анатолій Леонідович

Рецензент: Ворон Світлана Михайлівна

Харків – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ІСТОРИЧНА ЧАСТИНА ВИСВІТЛЕННЯ	
ТЕМИ.....	9
Розділ 2. НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ	
ВЕСІЛЛЯ.....	17
2.1. АКТУАЛЬНІСТЬ МУЗЕЙНОГО ВИСВІТЛЕННЯ	
ТЕМИ.....	17
2.2. ІДЕЙНИЙ ЗАДУМ, ТЕМАТИЧНА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ.....	18
2.3. ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ.....	19
2.4. НАСКРІЗНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПОБУДОВА ЕКСПОЗИЦІЇ.....	20
2.5. АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЕКСПОЗИЦІЇ.....	22
Розділ 3. ОСВІТНЯ ПРОГРАМА МУЗЕЮ ІСТОРІЇ	
ВЕСІЛЛЯ.....	26
3.1. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН УРОКІВ З КУРСУ «УКРАЇНОЗНАВСТВО» (УКРАЇНСЬКА СПІЛЬНОТА)» 8 КЛАС.....	26
3.2. СТВОРЕННЯ ОРІЄНТОВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ГУРТКА «НАРОДОЗНАВЧА СТУДІЯ».....	29
3.3. ЕКСКУРСІЙНА ПОДОРОЖ ДО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ	
ВЕСІЛЛЯ.....	32
ВИСНОВОК.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	41
ДОДАТКИ.....	48

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: «Весільна обрядовість Правобережної Середньої Наддніпрянщини та її відображення музейними засобами»

Автор: Найда Надія Юріївна

Весілля вважається одним із найважливіших і найбільш досліджених обрядів українського родинного циклу. Проте, тема й до сьогодні має маловивчені сторони. Це стосується як субрегіональних особливостей, так і трансформацій весільної обрядовості, які склалися упродовж XX – XXI століття під впливом двох світоглядних систем – радянської та християнської. Тому сучасні весілля, особливо в невеликих містах та сільській місцевості, – це мішанина різних елементів цих культур, до яких нерідко долучаються і регіональні чи етнічні особливості.

У дипломній роботі розглянуто весільна обрядовість субрегіону Правобережної Середньої Наддніпрянщини як багатозарового, соціокультурного феномену, можливість його реконструкції музейними засобами та викладення результатів роботи в освітній шкільній програмі.

SUMMARY

Qualification work

Topic: "Wedding ceremonies of the Right Bank Middle Dnieper and its reflection by museum means"

Author: Nadiia Naida

Wedding is considered to be one of the most important and most researched rites of the Ukrainian family cycle. However, the topic still has little-studied sides. This applies to both subregional features and transformations of wedding ceremonies, which took place during the XX - XXI century under the influence of two worldview systems - Soviet and Christian. Therefore, modern weddings, especially in small towns and rural areas, are a mixture of different elements of these cultures, which are often joined by regional or ethnic characteristics.

The thesis considers the wedding ceremonies of the subregion of the Right Bank Middle Dnieper region as a multilayered, socio-cultural phenomenon, the possibility of its reconstruction by museum means and presentation of the results of work in the educational school program.

Харківська державна академія культури

Факультет: Соціальних комунікацій та музейно-туристичної діяльності

Кафедра: Історії, музеєзнавства та пам'яткознавства

Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр

Напрямок підготовки 6.020103 Музейна справа та охорона пам'яток історії та культури

(шифр і назва)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

Щербань А. Л.

“ ___ ” _____ 2021 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

НАЙДА НАДІЯ ЮРІІВНА

1. Тема роботи: **«Весільна обрядовість Правобережної Середньої Наддніпрянщини та її відображення музейними засобами».**

«Wedding ceremonies of the Right Bank Middle Dnieper region and its display by museum means»

керівник роботи – **ЩЕРБАНЬ А. Л.**, докт. культурології, завідувач кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства.

затверджений засіданням кафедри, протокол № 2 від 11.09.2019 року

2. Строк подання студентом роботи - грудень 2020 р.

3. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

ВСТУП

Розділ 1. ІСТОРИЧНА ЧАСТИНА ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ

Розділ 2. НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ВЕСІЛЛЯ

2.1. АКТУАЛЬНІСТЬ МУЗЕЙНОГО ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ

2.2. ІДЕЙНИЙ ЗАДУМ, ТЕМАТИЧНА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ

2.3. ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ

2.4. НАСКРІЗНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПОБУДОВА ЕКСПОЗИЦІЇ

2.5. АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЕКСПОЗИЦІЇ

Розділ 3. ОСВІТНЯ ПРОГРАМА МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ВЕСІЛЛЯ

3.1. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН УРОКІВ З КУРСУ «УКРАЇНОЗНАВСТВО» (УКРАЇНСЬКА СПІЛЬНОТА)» 8 КЛАС

3.2. СТВОРЕННЯ ОРІЄНТОВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ГУРТКА «НАРОДОЗНАВЧА СТУДІЯ»

3.3. ЕКСКУРСІЙНА ПОДОРОЖ ДО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ВЕСІЛЛЯ

ВИСНОВОК

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

ДОДАТКИ

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка

1.	Вибір та затвердження теми дипломної роботи	вересень 2019 р.	
2.	Виявлення та вивчення літератури з теми дипломної роботи	жовтень-листопад 2019 р.	
3.	Написання тексту I розділу дипломної роботи	грудень-лютий 2019-2020 рр.	
4.	Написання тексту II розділу дипломної роботи	березень-травень 2020 р.	
5.	Написання тексту III розділу дипломної роботи	вересень-жовтень 2020 р.	
6.	Написання висновків, оформлення роботи, її передзахист на кафедрі	листопад-грудень 2020 р.	
7.	Підготовка презентації та захист дипломної роботи	січень 2021 рр.	

Студент

Найда Н. Ю.

Керівник роботи

Щербань А. Л.

ВСТУП

Актуальність теми. В Україні, в усі часи та за будь якої влади, весілля вважалося одним із головних в циклі родинної обрядовості. Це свято розкриває вікові традиції процесу зародження нової родини. Незважаючи на те, що весільна обрядовість давно стала об'єктом наукових досліджень, лишаються незаповнені лакуни. Це стосується як субрегіональних особливостей, так і трансформацій весільної обрядовості упродовж ХХ – ХХІ століття. Адже під впливом радянської культури, з однієї сторони, українське традиційне весілля значно скоротилося і втратило багато елементів, а з іншої – набуло нових складових. Тому сучасні весілля, особливо в невеликих містах та сільській – місцевості, це мішанина різних елементів, до яких нерідко долучаються і регіональні чи етнічні особливості.

До останніх належить і Правобережна Середня Наддніпрянина, населення якої увібрало в себе різні етнічні та культурні традиції. Представлена до захисту магістерська робота покликана дати імпульс до вивчення місцевих традицій населення вузьколокалізованих територій, де сусідствують різні етноси, відбулося складне нашаровування культур і виникли нові весільні звичаї («міжцивілізаційне весілля»).

Об'єктом дослідження є весілля як соціокультурний феномен культури України.

Предметом є створення проєкту музеєфікації весільної обрядовості Правобережної Середньої Наддніпрянини

Хронологічні рамки обумовлені наявністю нижньої межі – близько 893 р. [32] та верхньої межі – спробою даного дослідження та музеєфікації весільної обрядовості субрегіону Правобережна Середня Наддніпрянина, що сягає 2020 р.

Географічні рамки охоплюють історико-етнографічний регіон Середньої Наддніпрянини та його буферні зони – Черкаська, Кіровоградська, Полтавська та Дніпропетровська області.

Мета роботи: висвітлення весільної обрядовості Правобережної Середньої Наддніпрянщини як багатозначного, соціокультурного феномену, її реконструкція музейними засобами та викладення результатів роботи в освітній шкільній програмі.

Задля досягнення заданої мети, виділяються наступні **завдання:**

- Проаналізувати наукові джерела та літературу з теми;
- Розглянути формування весільної обрядовості зазначеного субрегіону в динаміці історичного розвитку;
- Визначити особливості синкретичного змісту весільних традицій та їх культурного значення для українців;
- Спроекувати експозицію «Музею історії весілля» та реконструювати традиційний весільний обряд за допомогою музейних засобів;
- Створити освітню програму, що зорієнтована на музейну педагогіку.

Наукова новизна полягає в дослідженні, реконструкції та осмисленні духовного сенсу і різноманіття весільних традицій субрегіону Правобережної Середньої Наддніпрянщини на різних історичних етапах свого розвитку (традиційному, «комсомольському» та сучасному).

Вся використана у роботі **література** поділяється на три блоки: історичну, музеєзнавчу та педагогічну.

Історична література розкриває умови становлення весільного обряду та загальні риси весільних традицій в Україні. Літературу цього блоку можна поділити за хронологічним принципом на три періоди.

До категорії **1870-х – 1920-х рр.** відноситься праця Сумцова М. Ф. [56], Чубинського П. П. [61], Бабенка В. О. [15], де зроблено детальний опис українського традиційного весілля певних територій України. Особлива увага приділена праці Хв. Вовка «Студії з української етнографії та антропології» [20], де піднімається питання еволюції родини, походження елементів шлюбних відносин та їх особливостей за рахунок розвитку цивілізації та культури.

Праці **1930-х – 1980-х рр.** відносяться до радянського періоду та належать авторству Шубравської М. М. [19], Скуратівського В. Т. [54] Окремо виділяється література часів еміграції української інтелігенції з СРСР, як от О. Воропай «Звичаї нашого народу» [21], де науковець дає детальний опис одягу, аксесуарів та атрибутики, що має колосальне значення для музейної костюмованої реконструкції, але не розглядає обрядову складову українського весілля.

Сучасна література **1990-тих рр. – 2020 р.** містить найбільш актуальні свідчення та широко використовується у даному дослідженні праці Босик З. О. [17] та Борисенко В. К. [16] Однією з найважливіших праць є дисертація з історії національного костюму Щибрі В. В. «Народний одяг Середньої Наддніпрянщини кінця XIX – початку XXI століття: локальні особливості, розвиток» [63], де вперше виділяється субрегіон Правобережна Середня Наддніпрянщина, але не висвітлюються весільна тематика.

Музеєзнавча література поділяється на комунікаційну, експозиційну та праці з музейної педагогіки.

При розробці музейно-педагогічної моделі комунікації було приділено увагу статтям Дженкової Н. І. [25], Маньковської Р. В. [34] та статистичному дослідженню музейної аудиторії Куцаєвої Т. О. [30] У ході експозиційного проектування використовувався посібник Полякова Т. П. [48], звідки було почерпнуто інформацію про прийоми художнього моделювання історичного процесу і можливості використання музейних предметів. Музейна педагогіка представлена роботами Удовиченко І. В. [58] і Гайди Л. А. [23], що містять науково-методичні рекомендації зі створення уроку-екскурсії та музейного гуртка.

Особливе значення для даного проектного дослідження має фундаментальна праця Ф. Вайдахера «Загальна музеологія» [18], яка містить вичерпну інформацію з усіх перелічених вище питань у музейній роботі.

Для кращого розуміння безпосередньо шкільної аудиторії, використовувалася педагогічна література. Посібник Пальчевського С. С. «Педагогіка» [46] дає детальну інформацію по загальних педагогічних засадах, проблемах розвитку, вихованню та навчанню учнів. У роботі Пометун О., Пироженко Л. «Інтерактивні технології навчання» [49], висвітлюється теорія навчання, надаються методичні поради, прийоми навчання в чкасаіі напрямку. В освітніх цілях, також використовувалися інтернет-ресурси, як: сайт МОН України [36], освітній проєкт для вчителів «На Урок» [45].

Одними з найзначущих джерел у роботі є колекції предметів із зібрання Музею Петербурзького весілля [37] та Музею весілля у Великих Будищах [40]. Вони містять такі речові ряди, як: українські традиційні весільні костюми наречених, класичний одяг, аксесуари молодих, весільний декор та фотографії кін. ХІХ – поч. ХХ ст. Аналогами виступають колекції: «Суконь», «Костюмів», «Аксесуарів» та «Фотографій та листівок», переважно із Музею Петербурзького весілля. Речовими джерелами з власної колекції є: вишита сорочка нареченої, вишитий рушник, яким благословляла мати молодої 1920-х рр. біла сукня та фата нареченої, класичний чорний костюм нареченого, дві весільні хустки 1990-х рр.

Для створення експозиції та освітньої програми музею використовувалися писемні публіковані джерела. Сюди входять нормативно-правові та методичні акти, як: «Інструкція з обліку музейних предметів», затверджена Наказом Міністерства культури України № 580 від 21.07.2016 р. [2], «Рекомендаційний лист МОН України з українознавства для учнів 5-11 класів» від 10.08.2020 № 1/11-5310 [4], «Сучасні вимоги до охорони і зберігання музейних колекцій» 2017 р. [1].

Ключове значення для дослідження місцевих весільних звичаїв Правобережної Середньої Наддніпрянщини мають неопубліковані писемні джерела. До них відносяться власні польові дослідження – інтерв'ювання місцевих жителів в деяких населених пунктах Правобережної Середньої

Наддніпрянщини (с. Млинок, Попіка, Онуфріївка Онуфріївського р-н, Кіровоградської обл.), які були завірені директором Онуфріївського музею історії району.

Методологія роботи базується на кількох філософських концепціях, в першу чергу, – на цивілізаційному підході. Спираючись на визначення «історико-культурного типу» М. Данилевського [24], можна розглядати весільні традиції Правобережної Середньої Наддніпрянщини як результат своєрідного соціального, політичного, релігійного, художнього та історичного розвитку регіону [53]. Особлива увага в дослідженні приділяється двом глобальним світоглядним системам – християнській і радянській та їхньому впливу на формування сучасної весільної обрядовості, що відповідає вченню «соціокультурних суперсистем» П. Сорокіна [55]. Також, важливими є погляди Ф. Ратцеля [52], Л. Мечникова [35] й Г. Плеханова [47]. Спираючись на ідеї географічного детермінізму вчених, можна зробити висновок, що на формування весільної обрядовості Правобережної Середньої Наддніпрянщини мали вплив фактори: прикордонного розташування регіону, близькість р. Дніпро, особливості господарської діяльності та першість до хліборобного промислу населення тощо.

Ще однією підвалиною формування весільних традицій субрегіону є концепція «філософії серця» Д. Чижевського, що полягає в особливостях «народному світогляду», «психологічного укладу українців» в емоціоналізмі, сентименталізмі, ліризмі тощо [57] [60].

Задля обґрунтування обраної методології, для дослідження весільних традицій Правобережної Середньої Наддніпрянщини та висвітлення його культурних особливостей у музейному просторі, використовуються такі методи історичного дослідження, як: історизм, історико-порівняльний метод, історична періодизація та історична реконструкція.

Апробація результатів відбулася на конференціях «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» 2019 – 2020 рр. за темами

тез: «Регіональна специфіка весільного обряду Правобережної Середньої Наддніпрянщини» [43] та «Наукова концепція Музею історії весілля» [42] відповідно.

Структура магістерської роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури і трьох додатків.

Розділ 1. ІСТОРИЧНА ЧАСТИНА ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ

В умовах послідовного росту національного самопізнання, поглиблюється тенденція вивчення народної культури та народних традицій, до яких зараз звертаються тисячі українців. У недалекому минулому здавалося, що вишиванки, їжа, колядки, вечорниці і звісно народне весілля залишилися хіба що в історичній пам'яті та книжках. Значною мірою, це справді так, але подекуди ще є місця в Україні, де знають, як гуляти українське весілля [43, 83].

Власне, українська весільна обрядовість бере свій початок з давньослов'янських часів. Доказом цього є, визначення слова «весілля», що пов'язане із давньоруським словом «радість» – веселитися, радіти. Тож, весілля – це народний урочистий обряд, що супроводжується співами, музикою і танцями [31]. У ньому втілилися пережитки минулих епох, де відобразилися елементи: історизму, літературного драмантизму, міфології та символізму [20, 216-17].

Науковці визначають одруження центральним обрядом сімейного циклу, адже саме весілля мало привести молодят до сімейного життя, а наречені ставали повноправними членами громади. Таку важливість пояснює М. Сумцов, вказуючи, що обряд «весілля зав'язував вузол суспільності, підтримуючи її й розвиваючи, сприяючи зближенню людей на ґрунті молитви та загальних веселощів, загалом він був одним із головних рушіїв стародавньої громадянськості» [56, 3].

Ключову увагу в даному проєктному дослідженні приділено територіям Середньої Наддніпрянщини. На сьогоднішній день історико-етнографічний регіон охоплює нинішні Черкаську, Київську, південні райони Чернігівської, південно-західні райони Полтавської, північні райони Кіровоградської та північно-західні райони Дніпропетровської областей [50].

Середня Наддніпрянщина має свої крайні території, де з'являються інші культурні звичаї, у зв'язку з чим такі зони називаються перехідними, або

транзитними. Одним із таких територій виділяється субрегіон Правобережна Середня Наддніпрянщина [41, 5].

Як зазначає В. Щибня, цей географічний регіон охоплює територію Київської, Черкаської, Кіровоградської, частини Дніпропетровської та Херсонської областей [63, 5]. Повертаючись до історико-етнографічного контексту, частина Середньої Правобережної Наддніпрянщини (досліджуваний Онуфріївський р-н Кіровоградської обл.) знаходиться на перетині інших регіонів як: Черкащина, Полтавщина, Дніпропетровщина, і тому має безліч локальних відмінностей безпосередньо в традиціях і атрибутах весільного обряду [62, 90].

Попри дві глобальні світоглядні трансформації – християнську й радянську, в українській весільній обрядовості в цілому й обрядовості досліджуваного субрегіона Правобережна Середньої Наддніпрянщини й дотепер збереглися чимало прадавніх і радянських елементів. Здебільшого вони втратили свій первісний зміст, перемішалися, але формально, імітативно виконуються й щораз у відповідних ситуаціях репродукуються. Їх існування й відтворення сприймається як певний імператив («так треба»). Отож, весільні елементи двох протилежних систем, дають уявлення про сучасну українську весільну обрядовість [17, 6].

Найбільше різноманіття в сучасному весільному обряді становлять традиційні ритуали. За визначенням Т. Гаєвської, вони класифікуються на три групи: а) карпогенічні обряди, тобто такі, що мають завданням забезпечити молодих дітьми та плідністю, б) апотропеїчні дії, тобто такі, що відвертають злих духів – «погане око» тощо, і в) катартичні, тобто такі акти, що очищають [22, 108].

До карпогенічних обрядів, які поширені в даному субрегіоні зараховуємо: випікання короваю, дивню, калача, квітчання гільця, посипання наречених зерном, цукерками та монетами, садіння їх на кожух тощо. Як і по всій Україні і тут вважається – чим пишніший коровай, вищий дивень, тим багатше житиме

подружжя. Це ж стосується й уквітчаного гільця і наскільки вціліє воно під час ходи до хати нареченої – якщо прикраси на деревцеві швидко обірвуть, то це свідчитиме про бідність у майбутньому [13].

На всій Наддніпрянщині, було поширено уявлення про плодovitість води. Такі особливості вона мала, коли в ній мили руки коровайниці, цією ж водою вмивалися всі присутні, а потім її відносили на тік [12] [16, 343]. У селах Правобережної Середньої Наддніпрянщини таку воду найчастіше виливали «під яблуньку» [6]. Можливо, для фертильності нареченої на другий день весілля її прив'язували рушником до фруктового дерева (найчастіше яблуні), поки та чекала «снідять» від своїх рідних [11].

Для апотрофічних дій, використовували рушники, хустки, блакитну стрічку («заколку»), вінок або біле покривало, вивернутий кожух. Майже кожен захисний ритуал проходить з використанням рушника. Наприклад, з рушником наречена ходила запрошувати гостей, ним об'язували молодих, щоб не торкатися голими руками, тримаючись за рушник, мати або старший сват виводила їх з двору, вели до стола тощо.

Пізніше, в деяких обрядах рушники замінюються хустками: виведення наречених, об'язування руки хлопця. Захисну функцію виконує хустка в схожому обряді як у сусідній Дніпропетровщині, так і Правобережній Середній Наддніпрянщині. На посад, з дозволу старости, зводив дружок або брат молоді, махаючи в повітрі хусткою [16, 351] [6].

Довгий час, у цій місцевості зберігалася традиція одягання «голубої ленти» на весілля. Також, могла оберігати від зурочень «заколка» такого ж кольору. У наш час використання цих атрибутів майже не простежується, замість цього пришпилюють англійську шпильку на одяг обох наречених, тому традиція одягати щось блакитне в цьому регіоні майже зникла [8].

Більшість захисних дій було зосереджено на молоді, для цього дівчата спеціально ряджали молоді, де найголовнішим елементом був вінок або біле покривало. На думку О. Воропай, в українському традиційному весіллі вінок

відігравав ту ж роль, яку в інших слов'янських народах відігравало біле покривало. Це покривало (хвата, вельон, фата), що й вінок, захищали наречену від «лихого ока» [21, 196]. У 1940 – 50-х рр. Наречені Правобережної Середньої Наддніпрянщини поєднували віночок з фатою, так ходили запрошувати і на власне весілля.

У той же час, було важливе намисто. За повір'ям, намисто оберігає дівчину від застуди, а тому треба завжди мати бодай один разок на шиї. За іншим повір'ям, розсипане намисто принесе біду [21, 202]. Так, одна респондентка розповіла про такий випадок: «...у нівести порвалася нитка намиста, то [вона] так плакала. А ми всі повзали та шукали, то вроді всі собрали, й весілля добре потом пройшло» [13].

Безпосередньо, захисницями виступали матері наречених. Обидві матері (частіше нареченого) могли обсипати зерном, грошима та цукерками [8]. Охоронницею своєї дочки була мати, яка зустрічала молодого у вивернутому кожусі, а потім проводжала їх за хустку або рушник з двору. Мати або свашки, слідкували, щоб ніхто не перейшов дороги нареченим. Коли виходили з двору і молоді сідали на віз, мати брала повід коня полою свого кожуха, і так виводила процесію за ворота [16, 350]. Такі дії виконуються і нині, але тепер мати виводить автомобіль [8].

Як карпогенічними, так і апотрофічними можуть бути: благословення та виконання пісень. Благословення – побажання добра, зміцнене релігійним актом, як знаком хреста, або якимось іншим актом, (у весільній обрядовості – іконами та хлібом) що в очах народу набирає культового значення. Благословення відбуваються кілька разів, в дуже урочистій формі: перед сватанням, в день весілля, у домі молодих, перед шлюбом тощо [44]. Благословення (як і прокльон) батьків мало велику магічну силу. Воно навіть носило юридичний характер, тобто без нього шлюб вважався нелегітимним і не визнаним громадою [16, 224]. Відомі випадки в селах Правобережної Середньої Наддніпрянщини, коли батьки не схвалювали вибору дочки чи сина: «Мати

даже в хату не зайшла, коли прийшли старости з ним [нареченим]. Приймали їх брат і дядько, а потім і вона дала добро». Тобто, батьки були змушені благословити, «щоб не брать гріха на душу», «не портить дитині життя» [8]. Важливими оберегами шлюбу являються ікони, з якими вінчалися і благословлялися молоді, тому їх берегли упродовж життя [7].

Чимало катартичних традицій Правобережної Середньої Наддніпрянщини пов'язані з вірою в очищуючі властивості у вогню і води. Залежно від географічного розташування сіл відносно р. Дніпро. Збереглися ще давні перекази, про те що: «Тут жили такі люди, ще до появи церков, і магію всяку знали, як дощ прикликати» [12]. Дотепер у населених пунктах, які знаходяться ближче до Дніпра, проводяться ритуали з використанням води: виливання її на дорогу, обведення нареченого навколо наповненого відра [15, 109], купання нареченої в травах, а на другий день – батьків. Ці обрядові дії можна пояснити уявленнями про божественне магичне призначення – через воду передати молодому подружжю любов, злагоду, життєтворення [29, 4].

У селах, які не межують з річкою, більше поширене використання вогню по приїзді нареченої: розпалювання багаття та запалення родинного вогнища. Щодо обрядового розведення вогню, то спостерігаються два варіанти: або через нього перестрибують наречені або його просто розпалюють, «тому що так треба» і біля нього веселяться всі гості [8] [10].

Порівняно з традиційною обрядовістю, дещо меншу частку звичаїв сучасного весілля Правобережної Середньої Наддніпрянщини становлять ритуали й атрибути радянської доби. Святковість того часу мала чітко атеїстичне спрямування, але при цьому повністю не відкидали традиційні та національні елементи [54, 46]. Апогеєм становлення ідейного та художнього оформлення так званої, «нової». весільної обрядовості стали 60 рр. ХХ ст. [51, 6].

З цього часу утверджується традиція на білу сукню, фату для нареченої, костюм з краваткою для нареченого, урочистий марш Мендельсона, що

супроводжує обряд. Із модернізацією одягу наречених, дещо змінилися елементи для гостей. Замість рушників почали використовувати червоні стрічки з різноманітними написами: «Сват», «Почесний староста», «Крестный отец», «Крестная мать», «Весільна мати», «Весільний батько», «Свидетель», «Свидетельница» тощо [11] [26, 51].

Обов'язковим у день весілля стає покладання квітів до пам'ятників Другої світової війни, запалення факелу від чаші Вічного вогню, відвідування «кімнати Леніна». Також, поширеним явищем у весільних обрядах стало привітання піонерів та сільського голови, що мало демонструвати зв'язок поколінь, «державну та колективну вагу» в СРСР.

Із покращень в організаційному плані варто відзначити створення наявності музики, квітів, шампанського та відповідно прикрашання залу. При сільрадах для цих потреб створювалися спеціальні «кімнати щастя», а в районному центрі (с. Онуфріївка) – РАЦСу. Перші урочисті церемонії почали проводити на початку 1970-х рр., за участі спеціально створеного музично-хорового колективу для виконання весільних народних пісень («Зелене жито», «Не впади порошино», «Дякую, тобі мамо»). При цьому, сценарій для проведення шлюбної церемонії був одноманітний і не змінювався працівниками «щасливих кімнат» у сільських радах десятки років. Більше розмаїття в проведенні шлюбної церемонії простежується в Онуфріївському РАЦСі, тому більшість молодят намагалося зареєструвати шлюб саме там.

В повоєнні часи відбулася трансформація самої форми святкування. На зміну масовим весільним гулянням, які часто об'єднували усю родину, прийшла так звана вечірка. Такий вид застілля характеризувався мінімальним зверненням до традиційних весільних обрядів та використанням незначної кількості весільних елементів. Найчастіше, вечірки проходили вдома, де зводжувалися «шалаші» або в колгоспних столових.

У 80 – 90 рр. на масові весілля починають кликати тамаду, місцеві ВІА. [28, 227] Абсолютно новими явищами стало: пересилання листівок-запрошень,

викрадення туфельки, кидання букету нареченої, проведення конкурсів серед гостей, фотосесії в ательє та замовлення фотографа на бенкет [11].

Деякі зміни відбулися на весіллі другого дня: крім “циган”, гості переодягалися в піонерів: “Свашка ..., повновидна жінка, одягла коротку спідницю, банти причепила та галстук і заїжджала в двір на козі” [7]. Якщо в традиційному весіллі в разі чесності молодої після першої шлюбної ночі, вивішували сорочку нареченої, то відтепер на хаті чи стовпі чіпляли червоний [5] [19, 437].

Як стверджують усі респонденти, в останні два десятиліття ХХ ст., українське селянство поліпшило своє матеріальне становище, тому значно урізноманітнюється меню святкового столу (більше м'ясних страв, салатів, тортів тощо), почали дарувати дороговартісні подарунки (телевізор, автомобіль, будинок) та більші суми грошей (батьки могли подарувати “ощадну книжку”).

Окрім традиційних та радянських звичаїв, сучасна весільна обрядовість Правобережної Середньої Наддніпрянщини наповнюється іноземними звичаями, в основному які походять із США. Таке весілля називають “класичним”, “європейським”, або “американським”. Плануючи весілля, нинішні наречені намагаються зробити його з нестандартними елементами, тому можуть користуватися послугами спеціалізованих агенцій.

Перед весіллям наречені влаштовують собі холостятські вечірки. Молода з подругами, дотримуючись європейського стилю все частіше відвідують срасалони або організують посиденьки в кафе.

Візитівкою сучасного весілля є виїзна церемонія реєстрації шлюбу: “Молодята мають можливість обрати живописніше місце, аніж зал РАЦСу. Найбільше обирають “островок”, (Острів кохання в Онуфріївському дендропарку)” там встановлюють арку, гірлянди, стільці та фуршет...”. На такій церемонії, наречену до арки виводить батько і молоді обмінюються клятвами [11].

Готуючись до весілля, наречені все ж звертаються по «інструкцію» до старшого покоління, тому відтворення багатьох ритуалів з минулих епох часто зустрічаються [9]. Найбільш стійкими елементами в сучасній весільній обрядовості Правобережної Середньої Наддніпрянщини лишилися:

- атрибути, що пов'язані з рослинним та землеробським культом (посипання зерном, випікання короваю, дивню);
- обряди сватання та заручин – об'єдналися. Ритуали першого, другого та третього днів набули простішої форми, але їх ритуальні дії збереглися;
 - використання рушників та хусток;
 - біла сукня та фата нареченої, костюм для нареченого;
 - святкова реєстрація шлюбу в РАЦСі або сільських радах;
 - покладання квітів до пам'ятників Другої світової війни.

Висновок

Накопичення польових матеріалів з історичною та науковою літературою, дає можливість стверджувати, що правобережна Середня Наддніпрянщина може виступати як самостійний історико-етнографічний та культурний субрегіон. Однією із підстав до цього висновку може бути виявлення як спільних так і відмінних елементів у весільній обрядовості обширного регіону-Середня Наддніпрянщина.

Дане проєктне дослідження виглядає досить актуально і в подальшому може претендувати на розгорнуту музейну інтерпретацію. Більш того, ґрунтовний сенс подальшої музеєфікації може опиратися на матеріали етнографічних колекцій музеїв пограничних територій та авторських польових досліджень, які проводилися в деяких селах Онуфріївсько р-н, Кіровоградської обл. [43, 84].

Розділ 2. НАУКОВА КОНЦЕПЦІЯ МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ВЕСІЛЛЯ

2.1. АКТУАЛЬНІСТЬ МУЗЕЙНОГО ВИСВІТЛЕННЯ ТЕМИ

Історично сформовані українські традиції є цінними джерелами життя і побуту народу. Особливо широке уявлення про моральні, етичні, естетичні погляди, його культуру сімейного спілкування дізнаємося з родинної обрядовості. Найяскравіше це демонструє весілля, що є центральним обрядом сімейного циклу, яке на сьогоднішній день переживає “спонтанну зацікавленість” молодого покоління у різних регіонах України. З огляду на це, доцільно досліджувати, популяризувати та зберігати весільну обрядовість через музей [16, 4].

Весільна тематика частково відображена в зібраннях багатьох етнографічних музеїв. Найявний вітчизняний та закордонний приклади окремих музеїв, таких як: Музей українського весілля у Великих Будищах (Полтавська обл.) [40], Музей весілля в Петриківці (Дніпропетровська обл.) [39], Музей весілля, сім'ї та дитинства в Санкт-Петербурзі (Росія) [37], Музей весілля ювелірного салону «Мономах и свадьба» в Мінську (Білорусь) [38], Весільна Башта в Дармштадті (Німеччина) [14] тощо.

Проаналізувавши досвід наведених музеїв весілля, можна назвати такі позитивні фактори: вдале наповнення експозиції оригінальними музейними предметами; проведення театралізованих екскурсій та весільних церемоній. Але помітно переважають негативні фактори більшості цих музеїв: створені та опікуються любителями; висвітлюють весільну обрядовість локальної місцевості, конкретного періоду чи однієї події; погана або повна відсутність технічної забезпеченості; мала інформативність або відсутність сайту музею. З цього можна зробити висновок, що більшість з наведених музеїв малопопулярні для відвідувачів і про них важко знайти інформацію в Інтернеті та пресі.

Тому, маючи даний музеєфікаційний досвід з цієї теми, доцільно підійти до неї з іншого боку. По-перше, на фоні вище названих музеїв, потрібний такий, що розкриватиме весільну обрядовість, як соціокультурний феномен

загалом. Весілля – це багатовікова система звичаєвих обрядів, тому передбачається широко висвітлити формування та розвиток обрядовості різних народів. В контексті глобального відображення, буде розглядатися українська весільна обрядовість – як частини великої експозиції.

По-друге, висвітлити сакральний сенс весілля. В більшості діючих музеях, представлена лише матеріальна складова ритуалів, що не розкриває повністю їх філософське та культурне значення. В експозиції майбутнього музею висвітлюватиметься «міжцивілізаційне весілля» на прикладі субрегіону Правобережна Середня Наддніпрянщини, в якому відбулося нашарування українських, російських та суміжних регіональних весільних традицій.

Створення Музею історії весілля є доцільним. Такий музей стане єдиним, де відвідувачі зможуть познайомитися з історією весільної обрядовості в цілому. Тут представлятимуться документи, фото, відео народження сім'ї, атрибути весілля, модні аксесуари, інтереси наречених різних періодів світової та вітчизняної історії. Крім того, спираючись на новий підхід до теми, експозиція підживить інтерес до вивчення не просто предметів, а духовного змісту весільних традицій, що є основою їх збереження та подальшого відтворення.

2.2. ІДЕЙНИЙ ЗАДУМ, ТЕМАТИЧНА ТА МЕТОДОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ

Головною ідеєю проєктного дослідження є створення Музею історії весілля. Майбутня експозиція ґрунтуватиметься на двох генеральних ідеях: 1) розуміння весілля як соціокультурного феномену; 2) відчуття багат шаровості обряду («міжцивілізаційне весілля»).

Задля їх розкриття, обрано працювати в таких напрямках як: огляд історичного розвитку весільної обрядовості та виділення її періодизації (традиційний, радянський і сучасний періоди); аналіз культурного переплетення традицій, в результаті регіонального, громадського та релігійного впливів; визначення перехідних територій (прикладом слугує субрегіон

Правобережна Середня Наддніпрянщина); розкриття сакрального значення весільних ритуалів; висвітлення сенсу весілля в житті людини.

Для побудови експозиції застосовуватиметься тематичний підхід і створення так званого «життєвого комплексу». Передбачається наочна демонстрація святкової обстановки, певних весільних ритуалів, при цьому музейні предмети (весільні атрибути) показуватимуться якби в середовищі свого побутування [64, 431]. За принципом побудови експозиція є комплексно-тематичною, де наявна система взаємопов'язаних розділів, тем, супідрядних підтем та комплексів [64, 437]. За методом проєктування позначатиметься як музейно-образна, за якою художник-сценарист опиратиметься на філософську концепцію майбутнього художнього образу експозиції [48, 7].

За змістом фондів, постановкою завдань та профільною дисципліною, музей класифікується як історико-культурний, що подає весільну обрядовість як узагальнену, окрему сферу людського життя. Спеціалізація спиратиметься на матеріали фольклористичного та етнографічного характеру. [18; 252] Музей може здійснювати широкий спектр охоронної, збиральницької, просвітницької та наукової роботи, тому відноситься до поліфункціонального типу. Тобто, музей займатиметься дослідницькою роботою, але орієнтуватиметься перш за все на масового відвідувача. Фонди будуть широко використовуватися в культурно-освітніх цілях, тому проводитимуться відповідні екскурсії та заходи [64, 337].

2.3 ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ

Музей історії весілля, передбачає глобальне висвітлення теми – показ весільної обрядовості різних народів світу, але в даному випадку, розглядається її частина. Складовою великої експозиції стане українська весільна обрядовість з її великим регіоном Середня Наддніпрянщина й субрегіоном Правобережна Середня Наддніпрянщина (села Онуфрївського р-н, Кіровоградської обл.).

(Див. додаток 1)

2.4 НАСКРІЗНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПОБУДОВА ЕКСПОЗИЦІЇ

Музей історії весілля присвячений глобальному висвітленню весільної обрядовості, тому в експозиції розглядатиметься ряд таких проблем:

- поширені весільні традиції народів світу та їх сакральне значення;
- територіальний, релігійний і громадський впливи на становлення та розвиток весільної обрядовості;
- зміна смаків, уподобань щодо весільного декору, костюмів та ідеалів краси наречених;
- уявлення народів щодо весільного обряду на різних етапах історії.

Дана «українська» частина експозиції, розділятиметься на три зали, які являтимуть собою «вікна» – переходи в інші періоди весільної обрядовості. Для створення такого ефекту, між залами вмонтовуватимуться плазмові арки. Об'єднавчим елементом слугуватиме інсталяція “Маятник часу”, яка пов`яже в хронологічному порядку етапи розвитку весільної обрядовості. За допомогою такого планування музею, створюється відчуття плину часу й при цьому, нерозривності зв'язку між минулим і сьогоденням. Всі зали оснащуватимуться як фізичними, так і технічними засобами.

Перша зала – як вступна, міститиме загальну інформацію про походження, розвиток українського весільного обряду та його звичаї в Центральних регіонах. Експозиція буде доволі класичною, де розміщуватимуться інформаційні стенди, ілюстрації та фото весіль. Головним технічним елементом тут виступатиме інтерактивна карта, за допомогою якої відвідувачі зможуть самостійно ознайомитися з зацікавленою територією. Тут розпочинатиметься умовний відлік “Маятника часу”, який вестиме із зали до зали.

Головна ідея в розміщенні експозиції другої і третьої зали передбачає занурення відвідувачів у ключові моменти весільного обряду різних періодів і відчуття святкової атмосфери. Щоб добитися такого ефекту, експозиція будуватиметься на основі мультимедійних 3D діорам, де можна буде вільно пересуватися та торкатися предметів.

Друга зала умовно поділяється на дві частини, де з одного боку представлятиметься традиційна частина, з іншого – радянська. Відповідно такого поділу розщеплюватимуться маятники, які матимуть дві лінії шляху в паралельних сторонах кімнати. Розміщення традиційного та «комсомольського» весілля планується задля розуміння відвідувачів про існування двох різних світоглядних систем, які довгий час існували окремо.

З першої сторони кімнати, відвідувачі побачить застілля в селянській хаті, де представлені: макет печі, оригінальні святковий стіл з лавками, покут з іконами. За столом посаджені манекени, вбрані в образи гостей та наречених, деякі фігури поставлені в пари для танцю, лунатиме рухлива інструментальна музика, звуки тостів українською та російськими мовами. Таке розміщення експозиційних предметів має зображувати українсько-російське весілля: приїзд «весільного поїзду» до нареченої, поштування гостей за столом, обряд посадки молодих на кожуха, занесення гільця, тобто створення веселої, галасливої атмосфери народного весілля.

Від хати нареченої, «Маятник» вестиме до “кімнати щастя” сільської ради. Тут представлятиметься церемонія реєстрації шлюбу під марш Мендельсона, пісень інструментально-вокального хору. В оформленні діорами застосовуватимуться: червоні полотна, фотографії з ательє, документи про укладення шлюбу, фігури молодят, які тримають факел, свідків, які розстеляють рушник та працівниці “кімнати”, яка вестиме свою промову. Ця частина зали має передати всю офіційність та урочистість радянської церемонії.

У кінці другої та початку третьої зал, дві лінії маятників зплітатимуться в одну, але продовжуватимуть коливатися в різні сторони, що символізуватиме

«накладання» весільних традицій минулих епох та перехід їх до сучасності. 3D-діорама в заключній кімнаті, являтиме собою сучасну виїзну церемонію укладання шлюбу в Онуфріївському дендропарку. Тут розмішуватиметься арка, фотозона, стільці, макет фуршету для гостей, зразки декору, костюму, сукні для наречених та свідків. Зала матиме неформальну атмосферу європеїзованої весільної вечірки, але й де будуть присутні: спрощена реєстрація шлюбу з клятвами наречених, етноукраїнський стиль та народні ритуали, по типу ставання молодят на рушник. За допомогою цих засобі, відвідувачі самі можуть стати героями весілля та зробити власні фото.

2.5 АРХІТЕКТУРНО-ХУДОЖНІЙ ОБРАЗ ЕКСПОЗИЦІЇ

Згідно з «Інструкцією з організації обліку музейних предметів» [2] та «Сучасних вимог до охорони і зберігання музейних колекцій» Кіровоградського обласного краєзнавчого музею, завдання музейного зберігання полягають у належному зберіганні музейних цінностей, захисті пам'яток від руйнування, від можливих крадіжок, а також у створенні сприятливих умов для їх вивчення, показу і популяризації [1].

Температура повітря в приміщенні майбутнього Музею історії весілля коливатиметься в межах $+18 - 25$ ° С. Так як у кімнаті не передбачається кондиціонер, має бути забезпечена відносна вологість у межах 50 – 65%. Більшістю предметів музейної експозиції є світлостійкими, тому освітлення відбуватиметься від розжарюваних лампочок, які будуть знаходитися на стелі, не ближче як на 4 м від експонатів. Сама освітлювальна система буде розрахована на два режими: звичайний робочий режим (освітленість 50 – 75 люкс) і режим для огляду збереженості унікальних предметів (150 люкс).

Враховуючи масштаб запланованої експозиції, її розмістять в трьох залах прямокутної форми. Найбільшою має бути друга кімната площею не менше 50 м², перша та третя кімнати – приблизно по 40 м². Важливо розпланувати ремонт приміщень: дизайн, стиль, колористика, світло, чим займатимуться дизайнери, художники, маляри, скульптори, гримери, 3D-моделлери, програмісти тощо.

Перша зала, що відповідатиме розділу 1 «Української весільної обрядовості» буде вирішена в світлих тонах – блакитного і жовтого, що відповідатимуть державній колористиці. Експозиція виконуватиметься в класичному вигляді, де інформація передаватиметься через текстові стенди, фото, картини та інтерактивну карту. Ця зала міститиме мінімум художніх засобів, що має сконцентрувати увагу відвідувачів на темі та підготувати їх до «занурення» в наступних залах, які відповідатимуть розділу 2 «Весільна обрядовість Правобережної Середньої Наддніпрянщини».

Наймасштабніша та найскладніша за експозиційною побудовою є друга зала. Тут передбачається грамотне розміщення світла, звукового супроводу, датчиків руху, 3D-діорам. При наближенні до входу (арки) в цю кімнату, вмикатиметься музика, звуки тостів та наспіви весільних частівок, що ставатиме все гучнішим і вестиме до першої діорами «Традиційне весілля».

Як вже було сказано вище, в першій частині зали має представлятися українсько-російське весілля, де необхідно спроектувати селянську хату, відтворити її побут та святкові страви на столі. Додатково показати використання весільних атрибутів: одяг наречених, кожух, рушники, хустка, решето, гільце тощо. Воскові фігури мають передавати емоції, настрої, а їх пози – ритуальні весільні дії.

Після огляду цієї діорами, звуки народного весілля будуть поступово стишуватись і змінюватимуться маршем Мендельсона, що означатиме перехід до діорами «Комсомольське весілля».

Слідом за маршем, вмикатиметься промова працівниці кімнати «щастя», що знаменуватиме початок урочистої церемонії реєстрації шлюбу. За фотографіями переважно 1970 – 1990 рр. (с. Млинок), буде відтворено приміщення сільської ради та образи воскових фігур: працівниці, вокалістів хору, наречених та гостей. Найбільше застосовуватимуться червоні полотна, радянські символіка та атрибутика. Частково відобразатимуться традиційні елементи: коровай на столі працівниці кімнати; рушник, який стелитимуть

свідки під ноги молодят; костюми вокалістів, виконані в українському етностилі. Кінцем церемонії буде закінчення промови ведучої, слова згоди на шлюб наречених та виконання пісні інструментально-вокального хору, що поступово будуть стишуватися біля входу (арки) в третю залу.

У заключній кімнаті буде розміщено діораму «Сучасне весілля». Тут відтворюватиметься виїзна церемонія реєстрації шлюбу на Острові кохання Онуфрїївського дендропарку. 3D-панорама має зобразити краєвид середовища в літній час – озеро з містком, плаваючі лебеді та берег з вербами. За для посилення відчуття знаходження на природі, лунатимуть звуки співу птахів, а за допомогою двох вентиляторів імітуватиметься легкий вітер. Спроектовані верби будуть прикрашені вуличною гірляндою (5 м) та білими тканинами (10 м). Схожий декор матиме весільна арка, стільці, фотозона та місце для фуршету.

На відміну від другої зали тут не будуть розставлені манекени, а самі відвідувачі стануть героями весілля. Ознайомившись із зразками сучасного весільного одягу в іншій стороні кімнати (класичними білою сукнею з фатою та костюмом; етноукраїнськими весільними костюмами для наречених; бутоньєрками для гостей тощо), відвідувачі зможуть приміряти на себе ці образи, обрати музику, прочитати власні клятви, зробити фото.

Всі ці зали об'єднуватиме інсталяція «Маятник часу». Відповідно плану приміщень, структура об'єкту, також матиме три поділи. Для цього буде використано приблизно 40 маятників, чорного глянцевого кольору, діаметром 25 см, висотою 90 см кожний, які розкачуватимуться справа наліво та закріплюватимуться до стелі. У першій залі розміщуватимуться 5 маятників, які позначатимуть початок ходу часу. У другій – маятники розщеплюватимуться на дві різних сторони кімнати по 10 шт. і рухатимуться лінії паралельно одна одній. На вході до третьої зали, ці лінії будуть сплітатися (по 5 маятників у кожній), але продовжуватимуть рухатися в різні сторони.

Висновок

Таким чином, на фоні локальних музеїв, ідея створення Музею історії весілля є актуальною. По-перше, музей виділятиметься глобальним підходом до висвітлення теми, що розкриватиме розвиток весільної обрядовості народів світу та його синкретичне значення для людства.

По-друге, в такому контексті, розглядатиметься Україна. Згідно тематично-експозиційної структури, в цій частині висвітлюватимуться формування та розвиток української весільної обрядовості, особливості весільних традицій великого регіону Середня Наддніпрянина та його перехідної території – субрегіону Правобережна Середня Наддніпрянина. По-третє, до створення музею залучатимуться професійні спеціалісти (музезнавці, програмісти, експозиційні дизайнери тощо), що забезпечать науковість та привабливість експозиції. Для «занурення» відвідувачів в атмосферу весілля, у 3D діорами додатково імітуватимуться звуки, запахи, температурне середовище. Запозичуватимуться елементи екскурсії-постанови, тематичної екскурсії, як найоптимальніших форм комунікації з відвідувачами.

Розділ 3. ОСВІТНЯ ПРОГРАМА МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ВЕСІЛЛЯ

3.1 ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН УРОКІВ З КУРСУ «УКРАЇНОЗНАВСТВО (УКРАЇНСЬКА СПІЛЬНОТА)» 8 КЛАС

Пояснювальна записка

Мета:

Навчальна: надати учням комплекс знань, український народ, культуру та Україну загалом.

Розвивальна: формування критичного мислення; опанування навичок пошуково-дослідницької та фондової роботи в музеї.

Виховна: спонукання поваги до традицій свого народу, збереження та розвитку національної культури; осмислення музею як місця, збереження, дослідження та популяризації українських звичаїв.

Музеєзнавча: оволодіння знаннями з весільної обрядовості історико-етнічного регіону Середня Наддніпрянщина та субрегіону Правобережна Середня Наддніпрянщина; ознайомлення з різними формами і методами музейної роботи [23, 2].

На основі визначеної мети розроблено та обґрунтовано такі завдання дисципліни:

- набуття учнями умінь та навичок самостійної, командної та творчої роботи;
- залучення школярів до наукової музейної діяльності (пошуково-дослідницька, фондова робота по весільних традиціях рідного краю);
- формування в учнів 8 класу уявлення про українську спільноту та її традиції (в тому числі весільні) за допомогою вивчених музейних предметів;

Програма «Українознавство (Українська спільнота)» для 8 класу, є подальшим кроком у розвитку освітніх, музейно-комунікаційних практик та

оптимально підходить для вміщення навчального матеріалу щодо українських весільних традицій Середньої Наддніпрянщини та її Правобережжя.

Розробка тематичного планування ґрунтується на рекомендованій програмі МОН України з курсу за вибором «Українознавство», 5 – 11 класів, загальної середньої освіти України (лист МОН України від 10.08.2020 № 1/11-5310) [4]. При вивченні матеріалу, учні та вчитель можуть використовувати навчальні посібники С. Павлюка «Українське народознавство» [59].

Заняття ґрунтуватимуться на активній та навчально-пізнавальній діяльності учнів, за участі модератора-вчителя або музеєзнавця. Задля зацікавлення школярів, плануватимуться проведення нестандартних уроків, таких як: урок-подорож, урок народної творчості, урок-розвідка, урок-консиліум тощо [46].

На перший семестр розраховуватиметься 17 год. занять із дисципліни, відповідно на тиждень виділятиметься 1 год. Загалом, відводиться 7 год. на навчальну та музеєзнавчу діяльність учнів.

Орієнтовний тематичний план дисципліни

№ уроку	Тема уроку	Примітки вчителя
1	Вступ. Українознавство як наука та навчальна дисципліна.	Опрацювати главу 1, ст.15 – 27 підручника

Розділ 1. Світоглядний та духовний простір української спільноти

2	Українська спільнота як об'єкт українознавства.	Написати твір-роздум на тему: «Основні ознаки української спільноти»
3	Часопростір української спільноти від праукраїнської доби до сучасності.	Створити презентацію з українськими пам'ятниками духовної або матеріальної культури

4	<p>Світоглядні уявлення українців у народному епосі, ліриці, народній драмі.</p> <p><i>Музеєзнавча частина.</i> Огляд музичного зібрання музею.</p>	<p>Прочитати і проаналізувати українську народну весільну пісню «Горіла сосна, палала»</p>
5	<p>Етнографічна територія та етнічний склад населення України.</p> <p><i>Музеєзнавча частина.</i> Районування та етнічний склад Правобережної Середньої Наддніпрянщини. Ознайомлення з експозицією першої зали музею.</p>	<p>Опрацювати §1 – 2, ст. 56 – 70 підручника</p>
6	<p>Українська спільнота – ядро українського державотворення та визвольних рухів.</p>	<p>Створити стрічку часу з певного періоду в історії України</p>
7	<p>Українська мова як чинник спільнотного єднання українців. Етноніми українців.</p>	<p>Переглянути та проаналізувати фільм "Звідки взялися Українці"</p>
8	<p>Практична робота №1. Назви вулиць як об'єкт історичної свідомості та пам'яті.</p>	<p>Проаналізувати назву вулиці у вашому населеному пункті</p>

Розділ 2. Роль спільноти у творенні духовно-культурної єдності українства.

9	Роль українського народу в творенні та збереження духовно-культурної єдності.	Опрацювати §5, 217 – 231 підручника
10	Морально-етичні стосунки в українській громаді.	Опрацювати §5, ст. 252 – 259 підручника
11	«Нема краю без звичаю». Регіональні особливості української культури.	Опрацювати §1, ст. 118 – 122 підручника
12	Збереження духовної культури нацменшинств та їхніх прав в Україні.	Підготувати повідомлення про особливості духовної культури будь-якої нацменшини України
13	Урок-консиліум по підготовці до екскурсії та польової розвідки. <i>Музеєзнавча частина.</i> Проведення консультації учнів музейним працівником. Складання анкети-питальника.	Повторити конспект уроку
14	<i>Музеєзнавча частина.</i> Екскурсійна подорож до Музею історії весілля.	Оформити міні-щоденник мандрівника
15	<i>Музеєзнавча частина.</i> Урок-розвідка. Особливості традиційної культури етнічних груп України та мого рідного краю. (2 год.)	Упорядкувати записані інтерв'ю. Підготувати звіт.
16	Урок-закріплення знань та підбиття підсумків. <i>Музеєзнавча частина.</i> Захист звітів та представлення міні-щоденників.	

Зміст курсу (див. додаток 2)

3.2 СТВОРЕННЯ ОРІЄНТОВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ГУРТКА: «НАРОДОЗНАВЧА СТУДІЯ»

Пояснювальна записка

Мета гуртка:

Навчальна: ознайомлення вихованців з духовною культурою українського народу; оволодіння знаннями з етнографії, українознавства та рідного краю.

Розвивальна: набуття творчих здібностей, самостійної та командної роботи гуртківців;

Виховна: формування поваги до традицій свого народу; збереження та розвиток національної культури.

Гурток «Народознавча студія» за своєю спрямованістю є етнографічним, народознавчим та краєзнавчим. Програму гуртка розроблено на основі Закону України "Про позашкільну освіту" [1], рекомендаціях МОН щодо навчальної програми з курсу за вибором «Українознавство» для закладів загальної середньої освіти України 2020 р. [3]. Програма має навчально підкріплювати такі шкільні дисципліни: історія України, українознавство та художня культура. Враховуючи специфіку гуртка, він створюватиметься при Музеї історії весілля. Гурток орієнтуватиметься на учнів старшої школи (9 – 11 класів) та інших слухачів віком від 14 років. Середня наповнюваність груп становитиме 10 – 15 вихованців.

Дана програма розроблена на перший семестр навчання і нараховуватиме 18 год., відповідно, на тиждень виводитиметься 1 год. Крім теоретичних теоретичних занять (10 год.), значна увага приділятиметься практичній діяльності (8 год.). Беручи до уваги інноваційні та новітні освітні технології, на заняттях гуртка будь проводиться за допомогою активних, інтерактивні форм і методів: майстер клас, пошуково-краєзнавча експедиція і практикуми проведення весільних обрядів.

№	Назва розділу, теми	Кількість годин	
		Усього	В тому числі
			теоретичних

1	Розділ І. Вступна частина	3	3	-
1.1.	Вступне заняття. Зміст і завдання гуртка «Етнографічна студія». Поняття етнографії, народознавства та краєзнавства.	1	1	-
1.2.	Історико-етнографічне районування України та формування етнічних груп українського народу. Середня Наддніпрянщина (Правобережжя).	1	1	-
1.3.	Формування української народності та нації. Етнічний склад населення Середньої Наддніпрянщини (Правобережжя).	1	1	-
2	Розділ ІІ. Родинна обрядовість українців	15	7	8
2.1.	Значення української родинної обрядовості в житті українців.	1	1	-
2.2.	Дошлюбне спілкування української молоді.	2	1	1
2.3.	Протовесілля. Найдавніші форми укладання шлюбу. Формування образу наречених.	1	1	-
2.4.	Українське традиційне весілля	2	1	1
2.5.	«Комсомольське» весілля. Практичне заняття 2.	2	1	1
2.6.	Сучасна українська весільна обрядовість.	2	1	1
2.7.	Польове дослідження. Весільні звичаї рідного краю.	3	1	2

2.8.	Проектна робота. Еволюція української весільної обрядовості.	2	-	2
------	--	---	---	---

Зміст роботи гуртка (див. додаток 3)

3.3 ЕКСКУРСІЙНА ПОДОРОЖ ДО МУЗЕЮ ІСТОРІЇ ВЕСІЛЛЯ

Аудиторія: учні 8 класу.

Тривалість: 1 год.

Місце: Музей історії весілля.

Тип уроку: комбінований.

Мета:

1. Поглибити знання про українську весільну обрядовість.
2. Виховувати повагу до традицій нашого народу, прагнення досконалості, сприяти становленню системи духовних цінностей.
3. Розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу, спостережливість, творчу уяву, естетичний смак [58, 39].

Тема 1. Перші згадки про українську весільну обрядовість.

Експонати: фільм «Згадати все. 1000 і 1 весільна традиція», презентація.

Обладнання: мультимедійний комплекс, перо, чорнило, папір.

Екскурсовод зустрічає учнів у першій залі музею та проводить вступну бесіду.

Екскурсовод: Доброго дня, шановні відвідувачі! Мене звати (ім'я, по батькові) і я вітаю вас на нашому Музеї історії весілля. Сьогодні ми маємо здійснити подорож у часі у часі та побачити як змінювався шлюбний звичай українців. А як справжні мандрівники, маємо фіксувати побачене в своїх щоденниках. Всі готові?

Діти відповідають, що так.

Екскурсовод: А чи бували ви на весіллях? Що вам про них відомо?

Учні висловлюють свої думки.

Екскурсовод: Чудово! Але перед тим, як почати нашу подорож та дізнатися більше про шлюбну традицію українців, пропоную переглянути фільм «Згадати все. 1000 і 1 весільна традиція».

Кінопоказ триває 10 хв.

Екскурсовод: Звідки ж взялося традиція укладання шлюбу? Цьому передує історія, яку дехто може нам розповісти.

Чути стукіт в двері. Заходить старець в чернечому одязі. Сідає за стіл і починає писати.

Екскурсовод: Ця постать має бути знайомою для вас з уроків “історії України”. Він є автором найдавнішого літопису України. Дайте відповідь хто зараз сидить перед нами і що він пише?

Очікувана відповідь дітей – Нестр-Літописець що пише “Повість минулих літ”.

Нестор: Доброго дня шановні діти! Молодці, ви мене швидко впізнали. Зараз я почав записувати найдавніші шлюбні традиції слов’ян і хочу, щоб ви це послушали і відповіли на питання.

Розповідь синхронізується з показом племен з презентацією на інтерактивній дошці.

“Слов’янські племена мали традиції і закони предків своїх. Так, поляни були тихі, лагідні, поштиві до невісток, сестер, матерів своїх, а невістки до свекрів і до діверів своїх велику пошану мали. Весільний звичай мали такий: жених не ходив по молоду, а приводили її ввечері; а наступного дня для її родини приносили те, що за неї дадуть. Древяни жили подібно до звірів: вбивали один одного, їли все нечисте, і весіль у них не було, а умикали вони дівчат біля води. Радимичі, в’ятичі, і сіверяни спільний звичай мали: жили в лісі, як всякий звір, їли все нечисте, і срамослів’я було в них перед батьками і перед невістками. Весіль не бувало в них, а проходили ігрища між селами. Сходилися вони на ігрища, на пляси і на всякі бісівські пісні, і тут умикали

жінок собі, — хто з якою умовився тоді. Мали ж вони по дві і по три жони.”
[32]

То ж тепер укажіть про які шлюбні традиції йдеться в цьому уривку? Яке плем'я мало законний звичай?

Діти висловлюють свої думки

Екскурсовод: Правильно! Ви запам'ятали дохристиянські шлюбні форми, але час ішов, замість язичницьких ідолів прийшло християнство – вінчання, святкове, багатообрядове українське весілля.

Нестор: Слідуйте за маятником часу і ви побачите все це. Успіху!

Нестор лишається писати за столом, а група переходить у наступну залу.

Тема 2. Традиційна весільна обрядовість.

Експонати: кожух, рушник, хустка.

Обладнання: вінок, стрічки.

На вході до другої зали чути веселу музику та вигуки.

Екскурсовод: Ви чуєте? Так галасливо і багатолюдно святкували українці свої весілля аж до початку ХХ ст. Придивіться до героїв, чи вгадаєте хто з них «винуватці торжества» і чим ви керуєтеся при виборі?

Діти вгадують наречених і пояснюють, за якими ознаками їх розшукали.

Екскурсовод: Молодці, ви абсолютно праві!

Наречені: Доброго здоров'я! Звичайно, ви нас маєте впізнати, адже про наше сватання писав сам Г. Квітка-Основ'яненко.

Екскурсовод: Діти, який твір цього автора ви читали на уроках української літератури, де б ішлося про цих двох героїв?

Учні називають твір «Сватання на Гончарівці» та героїв – Уляна Шкурат, Олексій Скорик.

Уляна: Саме так, ви уважно читали п'єсу! Отож, все почалося з нашого традиційного українського сватання, про яке ви вже знаєте. Після цього, ми почали готуватися до весілля.

Олексій: Пеклися шишки, дивень, коровай. Я і Уляна ходили по селу запрошувати гостей, квітчали гільце на прощальній вечорниці. А сьогодні – власне весілля. Зранку, я ледь викупив Улясю, всі сусідські парубки ставали на шляху, а на воротах настирливі свашки не пускали, поки не витрусили всі гроші. Та після усіх випробувань, ми повінчалися з нею в церкві.

Уляна: От тепер у нас весільні забави, усі танцюють та співають і вас запрошуємо!

Під музику учнів запрошують до танцю. Потім музика зупиняється.

Екскурсовод: Настав найважливіший момент весілля – покривання нареченої, щоб стати молодницею. Сторосте, пане старосте! Чи благословляєте чесну косу розплести, молоду покрити! [61, 364]

Сват (Осип Скорик): Благословляю, час настав.

Олексій підходить до Уляни, знімає з неї вінок. Молоду садять на стілець, застелений кожухом, молодий, виймає за коси стрічки і забирає собі. Дві свашки стають коло наречених, і їх тричі покривають рушником. Потім голову Уляни зав'язують хусткою. Під час покривання дружки співають "Покривалочка плаче" [61, 367].

Уляна: Тато й мамо! Благословіть мене з Олексієм.

Прокіп і Одарка: Благословляємо вас на щасливе подружнє життя.

Екскурсовод: Але на цьому весільні гуляння не закінчувалися. Після цього ще відбувалося багато інших обрядів як: комора, «циганщина», «ходіння за щастям» тощо. А нам час рухатися далі, за нашим маятником часу.

Тема 3. «Комсомольське» весілля.

Експонати: Червоні стрічки з написами: «Свидетель», «Свидетельница», факел.

Обладнання: квіти штучні, обручки, цукерки, зерно, монети.

Екскурсовод: Спливав час, падали одні й утворювалися інші держави на території України, але закохані завжди намагалися прикрасити день

народження своєї сім'ї. Не виключенням є і радянська доба. З курсу «Історія України», ви вже маєте знати, які потрясіння пережила наша країна. Назвіть їх.

Учні перечисляють найважливіші події ХХ ст.

Екскурсовод: Вірно! Отож, давайте поглянемо, яких змін зазнало весілля в радянські часи на прикладі одруження героїв старого чорно-білого фільму «Трактористи».

Стоять сільський голова, ведуча церемонії одруження та молодята – колгоспниця Мар'яна Бажан і тракторист Клим Ярको.

Ведуча: Шановні гості, маємо обрати для наречених свідків, чи є бажані хлопець і дівчина?

Обирають добровольців, одягають на них червоні стрічки з відповідними написами. Вмикається марш Мендельсона. Свідки підпалюють факел і вручають нареченим. Всі підходять ближче до ведучої.

Ведуча: Перед актом святкової церемонії одруження необхідно заявити чи є у вас бажання стати подружжям взаємним, вільним і щирим. Прошу вас, наречені.

Мар'яна і Клим: Так.

Ведуча: Чи готові ви відповідально відноситися до обов'язків молодої радянської сім'ї?

Мар'яна та Клим: Так.

Ведуча: Відповідно Закону про шлюб і сім'ю Української РСР, оголошую вас чоловіком та дружиною! Прошу молодят підійти до столу і закріпити вашій сімейний союз підписами.

Наречені підходять і ставлять підписи

Ведуча: Прошу свідків поставити свої підписи.

Так само і відходять на місце

Ведуча: Друзі, прошу в знак взаємності і безкінечного кохання одне до одного, обмінятися обручками. Спочатку наречений, а тепер наречена.

Свідок підносить обручки

Ведуча: Шановні товариші, шлюб, сім'я – це прекрасно, це майже

Священне, адже це осередок нашого радянського суспільства, і в ній з самого початку повинен бути лад. Молодята, сьогодні у вашому житті найсвітліший і найрадісніший день. Будьте щасливі!

Голова сільської ради: Вітаю майстрів землі, хліборобів нашої Вітчизни – Мар'яну і Кліма! Ви з доброго коріння – з робітників і селян. Бережіть і нікому не дозволяйте зруйнувати ваше щастя. Вітаємо вас!

Ведуча: Прошу гостей привітати молоде подружжя.

При виході з другої зали свідки обсипають наречених монетами, зерном та цукерками.

Мар'яна: Товариші, я вдячна, що ви побували на нашому весіллі.

Клим: Але вам час іти далі за маятником, а ми після весілля маємо повернемося до роботи на полі.

Тема 3. Сучасна весільна обрядовість.

Експонати: костюми наречених, бутоньєрки, стрічки, рушники.

Обладнання: квіти штучні, стільці, арка, полотна органзи різних кольорів, вулична гірлянда.

Екскурсовод: Ось ми повернулися в наш час, як ви думаєте чому тут ніхто нас не зустрічає?

Учні висловлюють свої думки

Екскурсовод: Справа в тім, що саме ви маєте стати героями створення сучасної сім'ї. Щоб “бути в тренді”, молоді люди рідко дотримуються єдиних канонів, а поєднують різноманітні стилі. Ви теж можете створити весільну церемонію на власний смак і розсуд. Розділіть між собою ролі, оберіть підходящі елементи одягу і декору, музичний супровід продумайте та створіть власне “коло ідей” сучасного весілля. [49, 105] При необхідності, я буду допомагати. Маєте на це 20 хв.

Учні виконують завдання та обґрунтовують свій вибір. Кінцевий результат роботи дітей екскурсовод фіксує на фотоапарат миттєвого друку.

Екскурсовод: Ви чудово розіграли утворення власної родини, а отже виконали завдання. На згадку, Музей історії весілля дарує вам ці фото. До нових зустрічей!

Екскурсовод проводить дітей до виходу з музею.

Висновок

Спираючись на соціологічні дослідження українських музеїв, було виявлено, що за останні 25 років їх аудиторія стала значно молодшою, де більшість відвідувачів становлять школярі й студенти. [30] Тому, музейна комунікація в даному проектному дослідженні спрямована на те, щоб музей став партнером для школи, змістовним співбесідником для учнів в ході освітнього процесу. Передбачається, що в ході навчання, поряд із освітньою, виховною та розвивальною метою реалізовуватиметься музейна, яка полягає в працюванні учнями колекцій та фондів музею, під керівництвом музейного педагога брати участь в науково-дослідницькій та виставковій діяльності, створювати власні творчі проекти. Такий підхід навчання підживить інтерес до музею та підвищить освітній рівень самих школярів. [34, 59]

ВИСНОВКИ

Дане проектне дослідження присвячене висвітленню весільної обрядовості Правобережної Середньої Наддніпрянщини як багатошарового, соціокультурного феномену, його реконструкції музейними засобами та викладенню результатів цієї роботи в програмі музейної педагогіки.

Задля отримання позитивних результатів дослідження та досягнення поставленої мети було виконано ряд завдань.

У першу чергу, проаналізовано наукові джерела та літературу з теми, за допомогою яких були вивчені весільні звичаї Правобережної Середньої Наддніпрянщини, виділено їх спільність і відмінність з традиціями пограничних історико-етнографічних регіонів, розроблено наукову концепцію «Музею історії весілля» та визначено вимоги до освітньої програми з музейної педагогіки.

Для комплексного дослідження весільних традицій зазначеного субрегіону в динаміці історичного розвитку, українське весілля умовно розділили на три історичні етапи: 1) традиційний – розглядаються україно-російське весілля, змішання традицій двох етносів; 2) радянський – висвітлення «комсомольських» традицій, запровадження реєстрації шлюбу в кімнаті «щастя» або РАЦСі; 3) сучасний – огляд різних стилів весілля, виїзної церемонії реєстрації шлюбу та стійких звичаїв, які походять з минулих епох.

Окрім вивчення весільної атрибутики, велика увага приділялася синкретичному сенсу весільних ритуалів та їх культурному значенні для українців. Для цього традиції за своїм змістом класифіковано на три групи: 1) карпогенічні – забезпечення продовження роду; 2) апотропеїчні – відвернення зурочень; в) катартичні – очисні дії. Проаналізувавши, названі види весільних обрядодій і ставлення до їх проведення українців, було визначено, що урочистий обряд укладання шлюбу об'єднує українську спільноту, сприятливо впливає на естетичні та виховні якості людини.

Враховуючи позитивні та негативні фактори вітчизняного і закордонного музейного досвіду з весільної теми, було розроблено наукову концепцію «Музею історії весілля», яка передбачає глобальне висвітлення весільної обрядовості, в тому числі, й регіональних звичаїв Правобережної Середньої Наддніпрянщини. За профілем музей є історико-культурним та етнографічним, а за типологією – науково-просвітницьким. Музей історії весілля спрямований на масового відвідувача, тому архітектурно-художній стиль оформлений задля «занурення» у святкову атмосферу весіль різних епох і являє собою поєднання інтерактивних (3D діорами, інтерактивний комплекс) та фізичних об'єктів.

Крім того, музей активно співпрацюватиме зі школою, тому розроблено освітню програму, що зорієнтована на музейну педагогіку. Її завдання полягає в реалізації виховної та навчальної мети, за допомогою музеєзнавчої діяльності. На прикладі середньої та старшої школи було розроблено: інтегрований шкільний курс із музеєзнавчих тем, творчий гурток на базі музею та сценарій екскурсії, з театральними та інноваційними елементами.

Загалом, дане проектне дослідження може бути корисним у майбутніх дослідженнях української весільної обрядовості на маловивчених або перехідних територіях. У музейній розробці, є можливим прикладом поєднання різними способами інтерактивної та фізичної частин експозиції, а подане театралізована екскурсія може бути вдалим прикладами залучення дітей до музейної діяльності, значному підвищенню їх інтересу та розумінню українських національних традицій в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Методичні рекомендації : “Сучасні вимоги до охорони і зберігання музейних колекцій”. Кропивницький : *Кіровоградський обласний краєзнавчий музей*, 2017. 19 с.
2. Про затвердження Інструкції з організації обліку музейних предметів : Наказ Міністерства культури України від 21.07.2016 № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1129-16#Text> (дата звернення : 30.10.2020).
3. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000 № 1841-III. Дата оновлення : 16.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 30.10.2020).
4. Українознавство, 5–11 класи : навч. програм. Лист МОН України від 10.08.2020 № 1/11-5310 / упоряд. : А. Ціпко, Т. Бойко, С. Бойко, О. Газізова. Київ, 2020. 79 с.
5. Польові матеріали автора. Матюха (Пустова) Алла Іванівна : 12.08.1950 р. н., с. Онуфріївки, Онуфріївського р-н, Кіровоградської обл. Дата запису : 25.09.2019 р. Приватний архів запису.
6. Польові матеріали автора. Набока (Кравченко) Тетяна Касянівна : 19.01.1938 р. н., с. Констянтинівка, Онуфріївський р-н, Кіровоградська обл. Дата запису : 28.09.19. Приватний архів запису.
7. Польові матеріали автора. Найда (Винник) Галина Григорівна : 19.04.1973 р., с. Попівка, Онуфріївського р-н, Кіровоградської обл. Дата запису : 25.11.2019. Приватний архів запису.
8. Польові матеріали автора. Найда (Олійник) Тетяна Аврамівна : 19.05.1943 р. н., с. Млинок, Онуфріївський р-н, Кіровоградська обл. Дата запису : 16.09.2018. Приватний архів запису.
9. Польові матеріали автора. Найда Юрій Анатолійович : 03.08.1968 р. н., с. Попівка, Онуфріївський р-н, Кіровоградська обл. Дата запису : 25.11.2019 р. Приватний архів запису.

10. Польові матеріали автора. Павлюченко (Ковтун) Ольга Іллівна : 10.04.1935 р. н., с. Млинок, Онуфріївський р-н, Кіровоградська обл. Дата запису : 27- 29.08.2018. Приватний архів запису.
11. Польові матеріали автора. Павлюченко (Плітка) Тетяна Василівна, 05.02.1950 р. н., с. Млинок. Дата запису : 21.08.2019. Приватний архів запису.
12. Польові матеріали автора. Плітка (Михайленко) Ніна Миколаївна : 09.04.1948 р. н., с. Млинок, Онуфріївський р-н, Кіровоградська обл. Дата запису : 28- 29.08.2019. Приватний архів запису.
13. Польові матеріали автора. Огаренко (Сокуренко) Валентина Михайлівна : 03.11.1936 р. н., с. Попівка, Онуфріївський р-н, Кіровоградська обл. Дата запису : 29.04.2019. Приватний архів запису.

14. F?rderkreis Hochzeitsturm E. V. : веб-сайт. URL: <https://hochzeitsturm-darmstadt.eu/the-history-of-the-wedding-tower/?lang=en> (дата звернення : 15.11.2020).
15. Бабенко В. А. Етнографический очерк народного быта Екатеринославского Края. Екатеринослав : Тип. Губерн. Земства, 1905. 160 с.
16. Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ ст. : монографія. Київ : ІМФЕ. Київ, 2016. 256 с.
17. Босик З.О. Родинна обрядовість: Трансформація та архетипові мотиви весільної обрядовості Середньої Наддніпрянщини: монографія. Київ : НАКККіМ, 2010. 344 с.
18. Вайдахер Ф. Загальна музеологія : посібн. / перекл. з нім. В. Лозинський, О. Лянґ, Х. Назаркевич. Львів : Літопис, 2005. 632 с.
19. Весілля: у 2-х кн. / упор. Шубравська М.М. Весілля : Т. 2, 1970.

20. Вовк Хв. К. Студії з української етнографії та антропології. Прага : Український громадський видавничий фонд, 1927. 379 с.
21. Воропай О. І. Звичаї нашого народу: етногр. нарис: в 2 т. Мюнхен : Українське видавництво, 1958. Т. 2. 290 с.
22. Гаєвська Т. І. Традиційна весільна обрядовість українців кінця XIX ст. — початку XX ст. *Культурологічна думка*. 2016. № 9. С. 105- 112.
23. Гайда Л. А. Навчальна програма «Юні музеєзнавці». *Педагогічний вісник*. 2007. №2. С. 94- 101.
24. Данилевський М. Я. Россия и Европа / состав. С. А. Вайгачев. Москва : “Книга”, 1991. 576 с.
25. Дженкова О. В. «Театралізація» у музеї як феномен сучасної культури та форма взаємодії з відвідувачем (Десятирічний досвід проведення театралізованих екскурсій у філіалі Національного музею історії України — Музеї історичних коштовностей України). *Вісник Одеського Історико-Краєзнавчого Музею*. Одеса : Астропринт, 2016. Вип.15. С. 47- 54.
26. Дзюбчук К. В. Становлення радянської обрядовості в УРСР (кінець 1950-х – 1960-ті рр.) : кваліфік. робота ...бакалавра : 6.020302. Київ, 2018. 65 с.
27. Європейська весілля: чому варто сказати йому так? [URL: https://vizzara.com.ua/uk/evropeyskaya-svadba-pochemu-stoit-skazat-da-596.html](https://vizzara.com.ua/uk/evropeyskaya-svadba-pochemu-stoit-skazat-da-596.html) (дата звернення: 03.10.2020).
28. Ігнатова К. Трансформація весільної обрядовості в УРСР у середині 1940-х – 1960-х рр. *Травневі студії 2020: історія міжнародні відносини: зб. матеріалів Міжнар. наук. конф.* Вінниця: ДонНУ ім. В. Стуса, 2020. С. 226- 228.
29. Кожолянко Г. К. Традиційна весільна обрядовість українців (Буковинське весілля). *Збірник наукових праць “Матеріали до української етнології”*. 2013. Вип. 12. С. 6-13.
30. Куцаєва Т. О. Музейний відвідувач: хто він? (Аналіз соціально-музейного опитування відвідувачів Меморіального комплексу «Національний музей

- історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» у 2009–2010 рр.).
Військово-історичний меридіан – Спецвипуск: 3 досвіду роботи Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років» / Меморіальний комплекс «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років»; Інститут історії України НАН України. Київ, 2013. С. 122- 135. URL: http://history.org.ua/LiberUA/ViiSkIstMerSpec_2013/ViiSkIstMerSpec_2013.pdf (дата звернення: 14.11.2020).
31. Лепеха Т. В. Українознавство: навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Просвіта, 2005. 374 с.
32. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; відп. ред О. В. Мишанич. Київ, 1989. 591 с.
33. Макарчук С. А. Історико-етнографічні регіони України: навч. посібн. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 352 с.
34. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. *Красзнавство*. 2013. № 3. С. 75- 84.
35. Мечников Л. И. Цивилизация и великие исторические реки: географическая теория развития современных обществ / перевод с французского М. Д. Гродецкого. Санкт-Петербург : “Жизнь”, 1898. 226 с.
36. Міністерство освіти і науки України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua> (дата звернення: 24.11.2020)
37. Музей Петербургской свадьбы : веб-сайт. URL: <https://museum.spbsva.ru/> (дата звернення 15.11.2020).
38. Музей свадьбы. URL: https://rings.by/muzej_svadby.html (дата звернення 15.11.2020).
39. Музей українського весілля в Петриківці запрошує! URL: <http://school-tur.com/school/region/dneproregion/musei-svadby/> (дата звернення 15.11.2020).

- 40.Музей українського весілля. Диканський район. Село Великі Будища.
URL: <https://dikanka-turism.wixsite.com/turism/muzej-ukrayinskogo-vesillya>
(дата звернення 15.11.2020).
- 41.Мурзина О. І. Середня Наддніпрянщина в історичному контексті формування традиції. *Проблеми етномузикології*. 2014. Вип. 9. С. 12-38
- 42.Найда Н. Ю. Наукова концепція Музею історії весілля. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку*: матер. міжнар. наук. конф. (26–27 листопада 2020 р.). Харків, 2020. С. 74 - 75.
- 43.Найда Н. Ю. Регіональна специфіка весільного обряду правобережної середньої Наддніпрянщини. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку*: матер. міжнар. наук. конф. (21–22 листопада 2019 р.), 2019. С. 83- 84.
- 44.Онацький Є. Д. Українська мала енциклопедія: у 8 т., 16 кн. Буенос-Айрес : УАПЦ в Аргентині, 1957. Кн. 1: Літери А-Б. 120 с.
- 45.Освітній проєкт для вчителів «На Урок». URL: <https://naurok.com.ua/>
(дата звернення: 20.11.2020).
- 46.Пальчевський С. С. Педагогіка: навч. посіб. Київ : Каравела, 2007. 576 с.
- 47.Плеханов Г. История русской общественной мысли. Москва : т-во “Мир”, 1913. 16 с.
- 48.Поляков Т.П. «Как делать музей?» (о методах проектирования музейной экспозиции) : учеб. пособ. Москва: Изд. Российского института культурологии МК РФ, 1997. 253 с.
- 49.Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: наук-метод посібн. Київ : А. С. К., 2004. 192 с.
- 50.Пономарьов А. П. Етнічність та етнічна історія України : курс лекцій. Київ : Либідь, 1996. 272 с.
- 51.Попов Б. В. Соціальні функції радянських свят і обрядів. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 6. С. 3- 12.

52. Ратцель Ф. Политическая география (в изложении Л. Синицкого). URL: <http://grachev62.narod.ru/hrest/chapt35.htm> (дата звернення : 27.11.2020).
53. Сандюк Л., Щубелки Н. Основи культурології: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 400 с.
54. Скуратівський В. Т. Важливі завдання сучасної обрядовості. *Народна творчість та етнографія*. 1976. № 6. С. 44- 52.
55. Сорокин П. А. Человек. Цивилизация. Общество. М., 1992. С. 429.
56. Сумцов Н. Ф. Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы. Киев: Изд. ред. «Киев. старины». Тип. Г. Т. Корчак- Новицкого, 1885. 24 с.
57. Ткачук М. Л. Дмитро Чижевський і традиція українського «серцезнавства». *Філософська думка*. 2008. № 2. С. 51- 60.
58. Удовиченко І. В. Музейна педагогіка: теорія і практика : наук.-метод. посібн. Київ : Логос, 2017. 72 с.
59. Українське народознавство: навч. посіб./ за ред. С. П. Павлюка. 3-тє вид. Київ: Знання, 2006. 568 с.
60. Чижевський Д. І. Філософські твори : у 4 т. /під заг. ред. В. С. Лісового. Київ: Смолоскип, 2005. Т. 1 : Нариси з історії філософії на Україні. Філософія Григорія Сковороди.
61. Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел: материалы и исслед.: в 7 т. Санкт-Петербург: Тип. Майкова, 1877 г. Т. 4 : Обряды: родини, крестини, свадьба, похороны.
62. Щибря В. В. Особливості верхнього одягу населення Правобережної Наддніпрянщини (кінець XIX – перша половина XX століття). *Народна творчість та етнологія*. 2016. № 3. С. 90–95.

63. Щибря В. В. Народний одяг Середньої Наддніпрянщини кінця ХІХ - початку ХХІ століття: локальні особливості, розвиток : дис. ... канд. іст. Наук : 07.00.05. Київ, 2017. 189 с.
64. Юрєнева Т. Ю. Музееведение: учебн. для высшей школы. Москва : Академический Проект, 2003. 560 с.
65. Юхневич М. Ю. Я поведу тебя в музей: учеб. пособ. по музейной педагогике. Москва: Рос. ин-т культурологии, 2001. 223 с.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Тематична структура музейної експозиції.

Розділ 1. Українська весільна обрядовість.(1-й зал)

Тема 1. Походження та значення обряду як соціокультурний феномен.

Підтема 1.1. Перші писемні згадки про українську весільну обрядовість.

Комплекс 1. Опис найдавніших весільних традицій в щоденниках, листах мандрівників та працях перших дослідників.

Комплекс 2. Формування української весільної обрядовості на основі шлюбних звичаїв слов'ян Київської Русі.

Підтема 1.2. Ставлення українців до весілля.

Комплекс 1. Духовне значення українського весільного обряду.

Комплекс 2. Висвітлення українського весілля в літературі та мистецтві.

Тема 2. Особливості весільних ритуалів у Центральних регіонах України.

Підтема 2.1. Географія регіональної весільної обрядовості.

Комплекс 1. Регіональні особливості весільної обрядовості Кіровоградщини.

Комплекс 2. Регіональні особливості весільної обрядовості Полтавщини.

Комплекс 3. Регіональні особливості весільної обрядовості Дніпропетровщини.

Комплекс 4. Регіональні особливості весільної обрядовості Черкащина.

Розділ 2. Весільна обрядовість Правобережної Середньої Наддніпрянщини. (2-й зал)

Тема 1. Традиційне весілля.

Підтема 1.1. Синкретичне значення.

Комплекс 1. Символіка води і вогню у весільних ритуалах.

Комплекс 2. Благопожальні та захисні уявлення.

Підтема 1.2. Матеріальні атрибути.

Комплекс 1. Збирання «приданого» нареченої.

Комплекс 2. Традиційні весільні костюми молодих.

Тема 2. «Комсомольське весілля».

Підтема 2.1. Синкретичне значення.

Комплекс 1. Радянська символіка у весільному обряді.

Комплекс 2. Запозичення та модифікація традиційних ритуалів.

Підтема 2.2. Матеріальні атрибути.

Комплекс 1. Забезпечення «колгоспного» весілля.

Комплекс 2. Радянський «стандарт» у зовнішньому вигляді весільного декору та костюмах.

Тема 3. Сучасне весілля.(3-й зал)

Підтема 3.1. Синкретичне значення.

Комплекс 1. Запозичення європейських та американських весільних традицій.

Комплекс 2. Перенесення радянських та прадавніх традиції в сучасне весілля.

Підтема 3.2. Матеріальні атрибути.

Комплекс 1. Оснащення виїзної церемонії реєстрації шлюбу.

Комплекс 2. Поєднання українського етностилю та класичного стилю в весільному декорі та костюмах.

Додаток 2. Зміст тематичного плану уроків з курсу «Українознавство (Українська спільнота)» 8 клас

1. Вступ. Українознавство як наука та навчальна дисципліна.

Пояснення мети, цілей курсу. Огляд науки «українознавства». Знання про українознавчі засади творення української спільноти в світовому просторі. Пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу як джерела українознавства.

2. Українська спільнота як об'єкт українознавства.

Світоглядний та духовний простір української спільноти. Українська людина – творець українського та українськості. Ознаки спільнотного згуртування. Громада як спільнота. Духовна єдність поколінь: звичаї, норми, цінності, знання, інформація.

3. Часопростір української спільноти від праукраїнської доби до сучасності.

Концепції походження українців. Пам'ятки матеріальної та духовної культури українського народу. Спільність обрядово-культової сфери українців. Загальноукраїнські обрядодії сімейного циклу.

4. Світоглядні уявлення українців у народному епосі, ліриці, народній драмі.

Роль народних дум та історичних пісень у творенні українського світобачення та світобачення етнічних груп. Читання та аналіз: «Дума про Марусю Богуславку», «Зажурилась Україна».

Музеєзнавча частина. Роль календарно-обрядових (весільних) пісень у творенні українського світобачення. Огляд музичного зібрання музею.

5. Етнографічна територія та етнічний склад населення України.

Етнографічне районування України: Полісся і Волинь, Карпати і Прикарпаття, Галичина, Буковина, Покуття, Поділля, Слобожанщина, Південь. Етнокультурні групи українців: волиняки, бойки, гуцули, лемки, буковинці, закарпатці, слобожани та ін.

Музеєзнавча частина. Особливості районування та етнічного складу Середньої Наддніпрянщини (Правобережжя). Ознайомлення з експозицією першої зали музею.

6. Українська спільнота – ядро українського державотворення та визвольних рухів.

Традиції демократичного врядування в історії українського державотворення: віче, місцеве самоврядування, козацьке врядування. Суспільне життя від Русі до Гетьманщини. Традиції українського козацтва. Жінка в суспільному житті України.

7. Українська мова як чинник спільнотного єднання українців.

Етніми українців.

Історичний досвід функціонування української мови. Етніми: Русь, русини, козаки, черкеси, українці. Історичні назви нашої країни. Походження назви «Україна»: територія і народ. Етніми етнографічних груп.

8. Практична робота №1. Назви вулиць як об'єкт історичної свідомості та пам'яті.

Дослідження назв найвідоміших вулиць України. Київ (Хрещатик, Небесної Сотні), Харків (Сумська), Одеса (Дерибасівська).

9. Роль українського народу в творенні та збереження духовно-культурної єдності.

Українська спільнота у завданнях творення та збереження української культури та української ідентичності. Роль у цьому процесі музею.

10. Морально-етичні стосунки в українській громаді.

Традиційні форми організації та регулювання життєдіяльності української громади. Традиційні місця спілкування (на весіллях, ярмарках). Особливості відносин між різними віковими категоріями, етнічними групами, віросповідання тощо. [59]

11. «Нема краю без звичаю». Регіональні особливості української культури.

Регіональні особливості матеріальної культури: одягу, архітектури, народного промислу; духовної культури: обрядово-календарної обрядовості, звичаїв в сезонних святах.

12. Збереження духовної культури нацменшинств та їхніх прав в Україні.

Дослідження найчисельніших національних меншинств України: росіянів, білорусів, євреїв, кримських татар, молдовани тощо. 9 серпня – Міжнародний день корінних народів світу, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН у 1994 р.

13. Урок-консиліум по підготовці до екскурсії та польової розвідки.

Особливості української духовної культури. Поняття «українська весільна обрядовість». Подання ознайомчого навчального матеріалу про історичні етапи українського весілля (традиційне, радянське та сучасне). Складання анкети-питальника.

14. Екскурсійна подорож до Музею історії весілля.

Поглиблене вивчення української весільної обрядовості та її

особливості в Середній Наддніпрянщині та Правобережжі (2-3 зали).

Оформлення міні-щоденника мандрівника.

15. Урок-розвідка. Особливості традиційної культури рідного краю (2 год.).

Польові дослідження в с. Онуфріївка, Онуфріївського р-н, Кіровоградської обл. Інтерв'ювання місцевих жителів по анкеті. Підготовка звіту.

16. Урок-закріплення та підбиття підсумків.

Захист звітів та представлення міні-щоденників. Обговорення отриманих знань від музейної екскурсії та польового дослідження. Написання підсумкової контрольної роботи (тести) за перший семестр курсу.

Додаток 3. Зміст програми гуртка «Етнографічна студія»

1. Вступне заняття.

Ознайомлення з планом, змістом і завданням гуртка. Вирішення організаційних питань і пояснення правил безпеки. Огляд наук етнографії, народознавства та краєзнавства.

2. Історико-етнографічне районування України та етнічні групи українського народу. Середня Наддніпрянщина (Правобережжя).

Загальний огляд історичних земель України: Поділля, Брацлавщина, Сіверщина, Галичина, Покуття, Волинь, Закарпаття, Буковина, Запорожжя, Таврія (Крим), Бессарабія, Слобожанщина.

Рідний край: Середня Наддніпрянщина та її Правобережжя. [мон народознавство]

3. Формування української народності та нації. Етнічний склад населення Середньої Наддніпрянщини (Правобережжя).

Огляд найчисельніших етнокультурних групи українців: волиняки, бойки, гуцули, лемки, буковинці, закарпатці, слобожани та ін.

Рідний край: українці та росіяни Середньої Наддніпрянщини

(Правобережжя). Створення «живої» карти їх проживання в Онуфріївському р-н, Кіровоградської обл.

4. Значення української родинної обрядовості в житті українців.

Ознайомлення з родинним циклом і його складовими: родильна, весільна, поховальна обрядовості. Роль даних обрядів в суспільному житті українців.

5. Дошлюбне спілкування української молоді.

Теоретична частина. Характеристика парубоцької та дівочої громад. Особливості їх формування та суспільні відносини в різні періоди вітчизняної історії.

Практична частина. Проведення традиційних українських вечорниць та народних ігор.

6. Протовесілля. Найдавніші форми укладання шлюбу. Формування образу наречених.

Аналіз перших джерел, які свідчать про первісні форми весільної обрядовості. Висвітлення поняття статі. Весільні звичаї народів Київської Русі.

7. Українське традиційне весілля.

Теоретична частина. Огляд етапів українського традиційного весілля. Передвесільний цикл: сватання, умовини, оглядини, заручини, бгання короваю і дівич-вечір. Власне весілля: викуп молодої, вінчання, весільні забави, покривання молодої. Післявесільний цикл: ходіння «по щастя».

Практична частина. Проведення дівич-вечора та парубоцького вечора. Майстер-клас із квітчання гільця та випікання шишок.

8. «Комсомольське» весілля.

Теоретична частина. Особливості становлення «комсомольського» весілля та особливості його проведення на селі. Модні тенденції весільного декору та одягу наречених тієї епохи.

Практична частина. Зустріч із працівницею кімнати «щастя». Робота з

сімейним фотоальбомом: радянське весілля в фотографіях.

9. Сучасна українська весільна обрядовість.

Теоретична частина. Сучасні тенденції весільної обрядовості українців: класичне європейське (американське), українське в етностилі.

Практична частина. Перегляд та обговорення фільму «Скажене весілля».

10. Польове дослідження. Весільні звичаї рідного краю.

Теоретична частина. Інструктаж і підготовка вихованців до польового дослідження.

Практична частина. Інтерв'ювання жителів свого населеного пункту та опрацювання фондів музею. Створення інтерактивного колажу «Весільні звичаї рідного краю».

11. Проектна робота «Еволюція української весільної обрядовості».

На основі теоретичних і практичних занять, створення та презентування проектів з тем: традиційна, радянська та сучасна весільні обрядовості. Підбиття підсумків програми.

Прогнозований результат роботи гуртка

Вихованці повинні знати:

- основні поняття етнографії, народознавства та краєзнавства;
- особливості української весільної обрядовості та весільних звичаїв свого регіону;
- характерні особливості фольклорної творчості свого краю.

Вихованці повинні вміти:

- працювати з різноманітними видами джерел у музеї;
- виявляти характерні риси української народної творчості свого, записувати обряди та свята місцевості;
- збирати, обробляти та вивчати етнографічні матеріали.

Вихованці повинні набути досвіду:

- дослідження української весільної обрядовості та творчості свого краю;

- обробки етнографічного матеріалу;
- опрацювання документальних джерел;
- збирання і записування звичаїв у жителів свого регіону;
- участі в обрядових діях, майстер-класах.

Орієнтовний перелік обладнання для організації роботи гуртка

Обладнання	Кількість
Інтерактивний проєктний комплект	1
<i>Стенди</i>	
Весільні фото	7
Історико-етнографічна карта України	1
Краєзнавчі дослідження Середньої Надднірянщини	1
Меню популярних весільних страв	2
<i>Прилади та пристосування</i>	
Весільні костюми в українському етностилі	4
Класичний костюм та біла сукня (1990 р.)	5
Посуд глиняний	15
Український вишитий одяг	8

Українські вишиті рушники	4
<i>Матеріали</i>	
Ватмани А1	24 шт.
Нитки	2 кот.
Стрічки	5 кот.
Фарби	5 шт.